

Кройтор А.В., НУ «ОЮА»

РОЛЬ, МІСЦЕ ТА ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПАРИТЕТНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Статтю присвячено дослідженню ролі політичних партій у процесі становлення особливої моделі політичної взаємодії – паритетної демократії. Визначено характеристики сучасних політичних партій, їх функції у політичному процесі в Україні.

У процесі переходу до демократичної моделі політичного устрою перед суспільством постають завдання пошуку та реалізації оптимальної моделі функціонування інститутів демократичної влади та громадянського суспільства. Одним із головних чинників структуризації соціально-політичної взаємодії, розвитку політичної системи виступає діяльність політичних партій.

Політичні партії відіграють визначальну роль у процесах державотворення, формування політичних еліт та лідерства, виборчих кампаніях, інституціоналізації політичної діяльності, розвитку парламентаризму, модернізації суспільства. В умовах представницької демократії політичні партії виконують функції артикуляції та репрезентації інтересів груп та спільнот, формування політичної еліти, легітимізації політичної влади.

Усе це актуалізує проблему дослідження політичних партій у сучасній системі представницької демократії, їх ролі у процесі формування паритетної демократії.

Дослідженню діяльності політичних партій присвячено роботи багатьох зарубіжних та вітчизняних авторів. Суспільна роль політичних партій виступає предметом міждисциплінарних досліджень, її аналізують представники політичної науки, конституційного права, історії, економіки, соціологічної науки та інших суспільних та гуманітарних дисциплін.

Для еволюції наукових підходів до аналізу політичних партій важливу роль відіграли роботи класиків філософської та політичної думки Ф. Бекона, Кондорсе, Ж.-Ж. Руссо, Д. Г'юма, Е. Берка, А. де Токвіля, Дж. Мілля, Г. Гегеля, Ж. Марітена, І. Берліна, М. Вебера, Р. Міхельса, Ж. Блонделя, М. Дюверже та ін.

Функціонування політичних партій в умовах демократії досліджували Ф. Гаєк, Б. Дізраелі, Р. Дворкін, Ф. Фукуяма, С. Мейнверінг, Дж. Сарторі, А. Лейпгарт, Г. Лінц, Л. Даймонд, С. Верба, Д. Растоу, С. Гантингтон, Р. Даль та ін.

Серед представників української політичної науки ґрунтовні роботи, присвячені дослідженню політичних партій, становленню та розвитку партології належать В. Бебіку, М. Головатому, М. Михальченко, Ю. Шведі, А. Романюку, Ф. Рудичу, Л. Кормич, Дж. Мейсу, Ю. Шайгородському, А. Колодій, В. Полохало, Ю. Якименко, С. Рябову, Б. Гагалюку та ін.

За даними Міністерства юстиції України, станом на травень 2012 року було зареєстровано 202 політичні партії [1]. Тільки за перше півріччя 2012 року в Україні було зареєстровано шість нових політичних партій (назви партій представлено у редакції їх засновників): Політична Партія «РЕНЕСАНС», Політична партія «Нові обличчя», Робітнича партія України (марксистсько-ленінська), Політична партія «Ми маємо мужність», Політична партія «Нова держава», Політична партія «За краще життя», Політична партія «Республіканців».

Процес розвитку партійної системи в Україні характеризується динамізмом, активізацією партійної діяльності у виборчий період та зростанням кількості політичних партій, що потребує постійної дослідницької уваги до цього важливого суспільного інституту.

Мета даної наукової статті – проаналізувати роль, місце та функції політичних партій у процесі формування демократії. Поставлена мета обумовила наступні завдання дослідження:

- проаналізувати еволюцію наукових підходів до розуміння сутності та суспільно-політичної ролі політичних партій;
- розглянути генезу політичних партій як соціального інституту;
- визначити місце політичних партій у процесі демократизації;
- дослідити особливості функціонування політичних партій в Україні на сучасному етапі політичного розвитку.

Політична партія, відповідно до Закону України «Про політичні партії», це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян - прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах (ст. 2).

Основні функції політичних партій в умовах паритетної демократії полягають у агрегації, артикуляції та репрезентації інтересів різноманітних суспільних груп (у тому числі – за ознакою гендеру), боротьба за державну владу, формування громадської думки та порядку денного, формування та реалізація політичного курсу країни, політична соціалізація та ін. Політичні партії відзначаються ідеологічною доктриною, структурою управління, специфічним правовим статусом у державі.

У процесі історичної еволюції політичної системи поява політичних партій пов'язується із процесом формування капіталістичного суспільства. Прототипи політичних партій, як дієвого інструменту боротьби проти феодального укладу життя, з'являються у Європі періоду буржуазних революцій. Зокрема, це партії конституціоналістів, жирондистів і якобінців у Франції. В основі їхньої діяльності – ідея щодо представництва партіями інтересів окремих громадян та суспільних груп, яка почала домінувати у політичному просторі з кінця XVII – початку XVIII ст.

Становлення демократії та ринкової економіки потребувало відкритості політичного середовища, розширення кількості політичної, військової, економічної та наукової еліти, зміну механізмів рекрутування еліт, розвитку інституту виборів. Політичні партії опиняються в авангарді боротьби проти феодалізму, монархії, стають дієвим механізмом представництва виборців та легітимізації влади. У дослідженнях функціонування політичних партій, виходячи із мети даної статті, варто виділити наступні положення:

- монарх повинен залишатись поза партійною боротьбою, бути «над партіями» (Ф. Бекон);
- політичні партії виступають каналом вертикальної мобільності для найбільш політично активних громадян;
- держава повинна виступати арбітром у змаганні партій за владу (Т. Гоббс). Англійський філософ розглядав партії як результат змови групи осіб з метою захисту їх приватних інтересів;
- партії класифікуються за критерієм домінуючого інтересу (Д. Г'Юм). Вони поділяються на «особисті» (захищають приватні інтереси) та «реальні» (працюють на суспільство);
- політична партія розуміється як стійке об'єднання людей, що спільними зусиллями на основі власних загальних принципів служать загальнонаціональним інтересам (Е. Берк). Діяльність партій підпорядковується не лише політичній доцільності, а і критеріям моральності та відповідальності;

– політичні партії виступають необхідним механізмом подолання конфліктів у суспільстві, коли інтереси різноманітних суспільних верств перетворюються на конкуренцію політичних партій;

– наявність та ефективне функціонування політичних партій є запорукою демократизації суспільства та підвищення рівня свободи у суспільстві (Ш. Монтеск'є);

– політичні партії формують громадську думку та волю громадян (Ж.-Ж. Руссо). Ж.-Ж. Руссо вважав, що кількість голосуючих дорівнює не кількості людей, а кількості партій, тобто партії не лише представляють інтереси суспільних груп, а формують ці інтереси;

– протиріччя між партіями здатні призвести до розвитку суспільства та політичної системи, але можуть і дестабілізувати політичну ситуацію.

І якщо на етапі становлення політичні партії представляли собою елітарні парламентські клуби, то вже у XIX столітті партії постають як спеціалізовані політичні об'єднання громадян задля представництва інтересів суспільних груп та боротьби за державну владу. Партії розглядаються як політичний інститут представницької влади держави, що об'єднує громадян для боротьби за владу у ході виборів та реалізації державної політики.

Різноманіття інтересів громадян та груп повною мірою відображається у партійному просторі: у XIX столітті в Європі діють «Ліберальне товариство реєстрації виборців», Католицька демократична партія, ліберальна організація «Альянс», соціал-демократичні політичні партії, консервативні, комуністичні та соціалістичні партії.

На початку XX століття з'являються масові партії, які характеризуються ідеологічною спрямованістю, системою місцевих організацій, політичною програмою, професійною структурою управління, членськими внесками. Розвиток партій спричиняє підвищення та активізацію дослідницького інтересу до створення теорій партій. До представників цього кола дослідників можна віднести М. Вебера, Р. Міхельса, М. Острогорського, М. Дюверже та ін. Їх погляди можна представити наступним чином:

– олігархізація партійного апарату негативно впливає на розвиток демократії (Р. Міхельс);

– в умовах активного розвитку партійної бюрократії вони перетворюються з інституту представництва громадських інтересів на засіб захисту приватних інтересів вузького кола осіб (М. Острогорський);

– діяльність політичних партій обумовлена боротьбою за владу, становленням парламентаризму (М. Вебер);

– сучасні політичні партії характеризуються не стільки ідеологіями, скільки структурно-функціональною єдністю (М. Дюверже).

Процес формування багатопартійної політичної системи в Україні на першому етапі після проголошення Незалежності обумовлений відсутністю політичного плюралізму, однопартійною політичною системою. На думку українського автора Б. Гагалюка «Сучасні українські політичні партії утворилися раніше, ніж склалися соціальні групи населення, відтак об'єктивно не могли знайти чітких соціальних адрес, стати виразниками інтересів конкретних соціальних верств. Маємо констатувати виокремлення сьогодні групи партій, які претендують на симпатії практично усього електорату і, водночас, функціонують як «бізнес-проекти», створені для розв'язання та лобювання інтересів певних політико-економічних груп» [2].

Водночас, слід відзначити, що партійна система країни поступово еволюціонує від однопартійної до багатопартійної системи поляризованого плюралізму з вираженим регіональним поділом, що посилює конкуренцію політичних партій за контроль над органами державної влади. До характеристик партійної системи сучасної України можна віднести:

– зростання ролі партій у політичному процесі, зокрема – у діяльності парламенту;

– позиціонування політичних партій, їх розподіл за критерієм «провладні – опозиційні»;

– формування «партії влади». В сучасних умовах йде процес створення партійних структур на базі центрів впливу, що організуються навколо інститутів державної влади;

– проблема трансформації передвиборчих технологій у діяльності політичних партій на ефективну стратегію демократичного врядування після здобуття партією влади;

– загальна невизначеність щодо політичних ідеологій, як у громадській думці, так і в діяльності партійних структур, розмитість шкали «праві – центр – ліві» має наслідком створення квазіпартійних угруповань. Мова йде про симуляцію ідеології, що виражається навіть в назвах деяких українських партій. При цьому процеси «ідеологізації» політичного простору нашої країни мають два взаємопов'язаних контексти. З одного боку, посткомуністичний, коли суспільство втомилось від панування єдиної тоталітарної

комуністичної ідеології, що визначала діяльність в усіх сферах суспільного життя – від спорту й культури до економіки й політики. З іншого боку – сучасні загальносвітові трансформації ідеологій, під впливом яких сам концепт ідеології зазнає змін й перетрає бути лише політичною доктриною;

– структурування політичних партій навколо лідерів («локомотивів рейтингу»), персоналізація виборчих кампаній партій.

Таким чином, у процесі формування паритетної демократії, як актуальної форми політичної взаємодії у діяльності політичних партій повною мірою проявляється одне із головних протиріч перехідного періоду: між повноцінним представництвом інтересів різноманітних суспільних груп та структурованим і дієздатним парламентом. Очевидно, що від того, наскільки адекватним буде представництво групових інтересів у парламенті, залежить легітимність влади і її політичних рішень. Проте, поляризація поглядів політичних акторів і їх представництво в парламенті здатно уповільнити або й унеможливити процеси законотворення.

У сучасному політичному процесі зростає роль політичних партій, але політикам та представникам громадянського суспільства потрібен певний час для трансформацій партій у ефективний механізм взаємодії влади та громадян.

Бібліографічний список

1. Єдиний реєстр громадських формувань [Електронний ресурс] / Міністерство юстиції України. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/parties>
2. Гагалюк Б. М. Політичні партії в умовах парламентаризму [Текст] : дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Богдан Миколайович Гагалюк ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. - К., 2008. – 205 с.

Стаття надійшла до редколегії 04.06.2012

Статья посвящена исследованию роли политических партий в процессе становления особой модели политического взаимодействия - паритетной демократии. Определены характеристики современных политических партий, их функции в политическом процессе в Украине.

The article investigates the role of political parties in the making of particular patterns of political interaction - parity democracy. Determined characteristics of modern political parties, their functions in the political process in Ukraine.